

Zbigniew Pianowski, Jerzy Firlet, J. T. Frazik

Kraków - Wawel. Rejony IV, VIII, XII, XIV

Informator Archeologiczny : badania 15, 179-183

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Badania prowadzili mgr Stanisław Kołodziejcki i mgr Marek Cwetsch /autor sprawozdania/. Finansowała Federacja Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej. Pierwszy sezon badań, Południowy rejon III strefy osadniczej miasta. Wczesne i późne średnio-wiecze.

Badania wykopaliskowe prowadzono w wykopach nr nr I, II, III na terenie posesji Rynek Główny 25. Wykopy założono na terenie dawnego dziedzica posesji /obecnie tzw. Sala Wieczystego/. W trakcie badań odsłonięto nawarstwienia kulturowe z XIII-XIV w. oraz pozostałości obiektu z IX-X w.

Wykop I, położony prostopadle do muru zabudowy frontowej posesji /wymiały 220 x 120 cm/; stratygrafia: 0-153 cm profil zniszczony koparką, 153-343 cm warstwy nasypowe i wkop, chronologia: XIX w., 343-483 cm jama, chronologia: XIV w., ponadto w północnym profilu wykopu ślady jamy zagłębionej w calcu, chronologia: IX-X w., calec wystąpił na głębokości 313 cm.

Wykop II, położony w części południowej sali /wymiały 200 x 120 cm/; stratygrafia: 0-121 cm profil zniszczony koparką, 121-261 cm warstwy nasypowe XIX w., 261-291 cm warstwa nasypowa, chronologia XV w., 291-371 cm pozostałości jamy o bliżej nieokreślonej chronologii /w wypełnisku ułamki cegieł/; calec wystąpił na głębokości 296 cm.

Wykop III, położony w centralnej części sali /wymiały 220 x 130 cm/; stratygrafia: 0-40 cm profil zniszczony koparką, 40-300 cm warstwy nasypowe i wkop budowlany XIX w., 130-290 warstwy nasypowe i kulturowe; chronologia: XIV w., 260-320 cm warstwa kulturowa; chronologia XIII w., calec wystąpił na głębokości 265 cm.

Wstępne opracowanie oraz materiały znajdują się w archiwum Działu Krakowa Przedlokacyjnego.

Badania zostały zakończone.

KRAKÓW-WAWEL
Rejony IV, VIII, XII, XIV

Kierownictwo Odnowienia Zamku
Królewskiego i Państwowe Zbio-
ry Sztuki na Wawelu

Badania prowadzili mgr Zbigniew Pianowski i Jerzy Firlet /autorzy sprawozdania/ pod naukowym kierunkiem prof. dr. hab. J. T. Frazika. Finansowało Kierownictwo Odnowienia Zamku Królewskiego na Wawelu. Trzydziesty drugi sezon badań. Grodzisko, głównie IX-XIII w., zamek gotycki i renesansowy oraz relikty osadnictwa starożytnego.

Rejon IV /katedra/. Roboty prowadzone w związku z zakładaniem ciągu instalacji c. o. udostępniły dla penetracji archeologicznych krypty pod gotycką kaplicą św. Małgorzaty /obecnie zakrystia/. W trakcie odgruzowywania krypty wschodniej do pomiarów inwentaryzacyjnych w partii północno-wschodniej stwierdzono występowanie destrukcji budowli kamiennej. Wykonano tam niewielki sondaż, odsłaniając murowany obiekt kształtu prostokątnego o wymiarach ok. 1 x ponad 1,2 m /wchodzi on pod wschodnią ścianę krypty/. Budowla składa się z murowanej obstawy kamiennej wykonanej z płytowo łamanego wapienia oraz przykrywającej obiekt wylewki zaprawy wapienno-piaskowej z domieszką sproszkowanej polepy, o zabarwieniu różowym. W stropie wylewki osadzone są niezbyt liczne kamienie wapienne. Murowana obstawa została nieznacznie uszkodzona w partii północno-zachodniej przez wkop /przypuszczalnie późnośredniowieczny/. Nad obiektem i wokół niego zalega warstwa piaszczystego humusu z okruskami zaprawy wapiennej, zaś od północno-wschodniej - warstwa destrukcji innej, nierozpoznanej budowli. Orientacja po osi E-W, wymiary i konstrukcja pozwalają interpretować obiekt jako grobowiec. Nie prowadzono jeszcze eksploracji we wnętrzu, aby nie uszkodzić unikatowej wylewki zaprawy, będzie to możliwe dopiero po pogłębieniu sondażu od strony zachodniej, gdzie obiekt jest naruszony przez wkop. Na podstawie niezbyt licznych materiałów ceramicznych z warstwy nad obiektem oraz techniki budowlanej można wstępnie datować domniemany grobowiec na wiek XI.

Odczyszczenie poziomu użytkowego krypty zachodniej uwidoczniło zarys obiektu paleniskowego z warstwami zaprawy wapiennej wewnątrz. Obiekt był pierwotnie ograniczony ścianką drewnianą i wkopany w starsze nawarstwienia wczesnośredniowieczne. Być może należy go wiązać z działalnością warsztatu budowlanego na tym terenie. Przy północnej ścianie krypty wykonano niewielki sondaż do powierzchni skały. Rozpoznano tam kompleks warstw wczesnośredniowiecznych, wśród nich pozostałości częściowo przepalanej drewnianej podłogi /obiekt mieszkalny? / orientacyjnie datowane na przełom X/XI w. Poniżej, aż do poziomu piasku całkowego zalegały nawarstwienia niwelacyjno-nasypiskowe, m.in. z dużą ilością płytowo łamanego wapienia /występował także piaskowiec/ datowane wstępnie na okres od 2 poł. X do pocz. XI wieku.

We wschodniej części krypty stwierdzono także zarysy trzech jam grobowych. Pochówki należy datować przed 1320 r.; jeden z nich został przecięty przez fundament gotyckiej kaplicy.

Rejon VIII /nad Smoczą Jamą/. Realizowano tu w dalszym ciągu prace związane z przygotowaniem rezerwatu archeologiczno-architektonicznego, eksplorowano rozpoczęte w ubiegłych latach wykopy 2/79-81 i 1/80-81. W pierwszym osiągnięto przewidziany poziom ekspozycji po wyeksplorowaniu nawarstwień z okresu międzywojennego, nasypów austriackich pochodzących z czasu po podwyższeniu zewnętrznego muru kleszczowego /pocz. 2 poł. XIX w. / oraz z akcji porządkowej Wolnego Miasta Krakowa /ok. 1830 r. /.

Prace w wykopie 1/80-81 polegały na powtórnym odkopaniu wykopu szerokoprzestrzennego z roku 1949, wykonano ponadto przy północnej

ścianie, pomiędzy murem średniowiecznym a kleszczowym, przekop aż do powierzchni skały, gdzie przebadano ratowniczo nawarstwienia wczesnośredniowiecznego wału obronnego. Wśród jego piaszczystych i gliniastych nasypów odpreparowano pozostałości konstrukcji drewnianych: palisady, rozpoznanej już na tym odcinku przez G. Leńczyka w 1948 r. /11-12 pali/ oraz po jej zewnętrznej stronie /ku zachodowi/ resztki konstrukcji skrzyniowej w postaci śladów dwu ścian prostopadłych do biegu wału oraz jednej ściany równoległej. Odstęp pomiędzy ścianami prostopadłymi do biegu wału wynosi 1,5-2 m. Resztki ściany "południowej" zachowały się do wysokości 11 wieńców, ściany "północnej" - 4-5 wieńców. Odpreparowano również południowo-wschodni narożnik skrzyni. Przekop posiadał długość 8 m, był w przybliżeniu prostopadły do biegu wału. Należy przypuszczać, że szerokość tego umocnienia była znacznie większa, nawarstwienia wału zostały znacznie zniwelowane od góry, m.in. przez wkop na XVIII-wieczny mur kleszczowy. Eksplorowany fragment stanowi część najstarszego znanego obwodu obronnego na Wawelu, wzniesionego zapewne już w IX wieku.

Rejon XII - dziedziniec Batorego. Sprawowano tutaj nadzór nad wykopem instalacyjnym c. o. przebiegającym wzdłuż dziedzińca od bramy Wyższej w kierunku północnym. Wykop 1/81 przechodził w całości przez współczesne warstwy zasypiskowe. Odsłonięto fragment gotyckiej przypory kaplicy Mariackiej /Batorego/ oraz koronę muru nowożytnego przy wschodniej ścianie tej kaplicy.

Rejon XIV - pomiędzy północno-wschodnim narożnikiem skarbcza a bastionem Władysława IV. Dalszy odcinek wspomnianego wykopu instalacyjnego przebiegał od północnowschodniego narożnika skarbcza katedralnego, wzdłuż jego północnej elewacji a następnie aż do bastionu Władysława IV. Wykonano dodatkowo przekopy i sondaże archeologiczne /15/A-15/I/ na terenie pomiędzy dzwonnica a bastionem. W trakcie badań odsłonięto relikty kilku budowli murowanych:

1. Średniowieczny zewnętrzny mur obronny /przedmurze/ odsłonięto na odcinku ok. 12 m w pobliżu bastionu oraz na niewielkiej przestrzeni w pobliżu dzwonnicy. Jest to mur kamiennie-ceglany wzniesiony przy użyciu zaprawy wapienno-piaskowej. Posiada grubość ok. 1,3-1,8 m, przebiega w odległości 2,0-3,5 m na zewnątrz od głównego muru obronnego. Starannie wykonane lico zewnętrzne /z kamienia i cegły/ wskazuje, iż jest to partia nadziemna w odróżnieniu od lica wewnętrznego, które na tej wysokości było pierwotnie zasypane ziemią. Korona muru nosi ślady wyburzenia, jest skośnie ścięta w kierunku północnym, zgodnie z nachyleniem stoku. Mur ten należy datować analogicznie jak w rejonie VIII /por. badania 1976-1977 r. / na przełom XIV/XV w., funkcjonował on zapewne do wieku XVII.
2. Niewielki fragment muru ceglanego przybudowanego do wewnętrznego lica przedmurza na styku z bastionem Władysława IV. Być może służył on jako wzmocnienie styku murów lub też był częścią jakiejś budowli przybramnej /wartowni? /. Pochodzi najpewniej już z okresu nowożytnego.

3. Główny średniowieczny mur obronny został przepruty kanałem c.o. w pobliżu bastionu Władysława IV. Rozpoznano tu konstrukcję tego muru, złożonego obecnie z trzech części. Od strony zewnętrznej wystąpiła barokowa okładzina muru z kamieni i cegły. Jądro stanowi właściwy średniowieczny mur obronny wzniesiony ze średnich kamieni wapien-nych spojonych zaprawą wapienno-piaskową. Natomiast do lica wewnę-tryznego tego muru została przybudowana ceglana ścianka budynku obec-nego kapitulacza /zapewne w pocz. XV w./. Całkowita grubość muru wynosi w tym miejscu 3,3 m. Mur obronny należy datować najprawdo-podobniej na przełom XIII/XIV w.
4. Budowla "basztowa" przy średniowiecznym murze obronnym została odsłonięta w odległości ok. 12,5 m na zachód od dzwonnicy. Jest to duży fragment /obecny stan badań/ fundamentu obiektu prostokątnego o wymiarach 4 x 5 m, zbudowanego z łamanego wapienia, m. in. z uży-ciem kamieni płytkowych, spojenego zaprawą wapienno-piaskową. Ścia-na północna obiektu została uszkodzona w trakcie budowy przedmurza. Jej maksymalna grubość wynosi ok. 1,8 m, ściana wschodnia ma śred-nią grubość 1,2 m. Stosunek budowli do średniowiecznego muru obron-nego powinny wyjaśnić dalsze badania. Obecnie datujemy ją na okres wczesnogotycki.
5. We wnętrzu tzw. budowli "basztowej" odpreparowano odcinek silnie zni-szczonego fundamentu innej budowli /częściowo jedynie wkop fundamen-towy/ przebiegającego po linii S-N, następnie skręcającego ku wschodo-wi. Mur wykonany był z łamanego wapienia łączonego zaprawą wapienno-piaskową. Został on przecięty przez fundament budowli "basztowej", nie stwierdzono jego kontynuacji na zewnątrz tej budowli. We wschodniej części budowli "basztowej" stwierdzono ponadto poziom drobnych kamie-ni wapiennych zalanych częściowo zaprawą. Jest to może najniższa war-stwa jakiegos fundamentu związanego może z budowlą, której fragment znajduje się we wnętrzu "baszty". Obydwa relikty można z dużym praw-dopodobieństwem datować na okres wczesnośredniowieczny.
6. Fragment budowli rotundowej w pobliżu bastionu Władysława IV - wyko-nany jest w partii naziemnej, zachowanej do wysokości ok. 1 m z płas-kich płyt wapienia o licach wykonanych w układzie warstwowym i wnet-rzu muru również wypełnionym płytami wapienymi. Do spojenia muru użyto zaprawy wapienno-piaskowej. Fragmentarycznie rozpoznany fundament, wykonany z łamanego wapienia, zbudowano przy użyciu nie-wielkiej ilości zaprawy. Lico zewnętrzne /zachodnie/ przebiega półko-łolście, odsłonięty dotąd niewielki odcinek lica wewnętrznego posiada przebieg prosty /po osi N-S/. Średnica okręgu, jaki wyznacza rozpozn-any odcinek lica zewnętrznego wynosi ok. 8-9 m. Wnętrze mogło posi-adać zarys wieloboczny. Grubość muru jest zróżnicowana, wynosi 1,1-1,3 m. Od strony północnej obiekt jest zniszczony przez wkop na przedmurze, w kierunku południowym wchodzi w główny mur obronny. Technika budowy, analogiczna do innych budowli wawelskich oraz sytua-cja stratygraficzna muru pozwalają umieszczać obiekt w zespole naj-starszych obiektów murowanych na Wawelu /przedromańskich/ i dato-wać go orientacyjnie na przełom X/XI wieku.

7. Kolejny obiekt przedromański odsłonięto w niewielkiej odległości /ok. 1 m/na wschód od wyżej opisanego. Do chwili obecnej odpreparowano wewnętrzny narożnik murów wykonanych również z płytowego wapienia /lecz o nieco innych proporcjach/ spojonego zaprawą gipsową. Mury te stanowią obudowę zagłębienia oblicowanego starannie obrabianymi, prostokątnymi płytami piaskowca, ustawionymi pionowo wzdłuż lica muru biegnącego po osi E-W /2 płyty/ oraz ułożonymi poziomo w dnie obiektu /dotąd odsłonięto jedną płytę/. Głębokość partii oblicowanej płytami wynosi ok. 0,4 m. Obmurowanie posiada odsadzkę-stopień o szerokości ok. 0,2 m. Mur zamykający obiekt od zachodu zachował się do wysokości 0,4 m ponad wspomnianą odsadzkę. Obecny stan badań oraz znaczny stopień zniszczenia obiektu /m. in. podczas budowy przedmurza/ pozwalają jedynie szacunkowo przyjmować rozmiary wnętrza zagłębienia: szerokość /?/ po osi N-S wynosiła co najmniej ponad 0,5 m, natomiast długość /?/ od narożnika ku wschodowi - ponad 1,5 m.

Obydwie budowle przedromańskie, jeśli funkcjonowały współcześnie /co wydaje się możliwe na obecnym etapie badań/ można wstępnie określić jako monumentalną kaplicę grobową. Inna /mniej prawdopodobna/, interpretacja obmurowanego zagłębienia dopuszcza traktowanie go jako elementu wyposażenia baptysterium związanego z najstarszą katedrą krakowską.

Badania będą kontynuowane; przyniosą z pewnością weryfikację podanych wyżej wniosków.

KRUSZWICA
woj. bydgoskie
Stanowisko 2

Polska Akademia Nauk
Instytut Historii Kultury
Materialnej
Zakład Archeologii Wielkopolski
w Poznaniu

Badania pod kierownictwem prof. dr. Witolda Hensla prowadził dr Wojciech Dzieduszycki. Finansował IHKM PAN. Wczesnośredniowieczny gród /VIII-XIII w./, zamek /XIV-XVII w./.

Realizowano kolejny etap badań archeologicznych w Kruszwicy związany z problematyką przekształceń urbanistycznych ośrodków miejskich. Kontynuowano prace wykopaliskowe na Wzgórzu Zamkowym /stanowisko 2/ w południowej jego partii /wykop IV A/. Odkryto tu poniżej odsłoniętych w zeszłym sezonie konstrukcji wałowych z XIII w. - ukośnie ścięte reliktury warstw datowanych na XII-1 poł. XIII w. Natrafiono na bogaty zespół źródeł kultury materialnej. Na uwagę zasługują liczne zabytki brązowe - kablączki, okucia, płytki, sprzączki, bryłki i in., żelazne i szklane - paciorki, obrączki. Nowy element poznawczy wniosły skupiska przedmiotów szklanych, a więc płytek posadzkowych i ściennych - półfabrykatów, niekiedy wytworów nieudanych oraz liczne fragmenty różnokoloro-